

บรรณานุกรม

หนังสือ

กุหลาบ มลลิกะมาส. วรรณคดีวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2522.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "พระบรมราชาธิบายเรื่องนิบาตชาดก."

ใน นิบาตชาดกภาค 3, หน้า (ก-ค). พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2461.

(พิมพ์แจกในงานศพสมบุญและหลวงวารีโยธารักษ์ (ทองคำ) พ.ศ. 2461).

ชลธีรา กัดค้อย. "การอ่าน." ใน การใช้ภาษา, หน้า 157-240.4. พระนคร :
สำนักพิมพ์เศลล็คไทย, 2521.

ณัฐชาติ สุทธิสงคราม. พระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ปรมาวุธิตีโยรส. พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ประวัติบุคคลสำคัญ.

พระนคร : แพร่พิทยา, 2496.

• "พระนิพนธ์คำนำ." ใน ลิลิตกระบวนแห่พระกริ่งพยุหยาตราทั้งทางสถลมารค
และทางชลมารค, หน้า 1. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2458. (พิมพ์แจกใน
งานศพ พระยาสุนทรสงคราม (ถม ณะมหาชัย) 2458).

• สังคีตยวงค์พงศาวดารเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย. พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยรุ่งเรือง, 2466.

เทพโมลี (กลั่น), พระ. "มหาพน." ใน มหาเวสสันดรชาดก, หน้า 193-214.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.

ชนิด อยู่โพธิ์. นิทานวรรณคดี. พระนคร : โรงพิมพ์คิวพร, 2508. (พิมพ์เนื่องใน
วันที่ 20 ตุลาคม 2508).

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ภาษาวรรณคดีและวิทยาการ.

พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2504.

- นิรันดร นวมารค. "วิชาประพันธ์ศาสตร์ว่าด้วยฉันทศาสตร์ ฉบับที่ 1-2." ใน
คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสภา, หน้า 9-11.
 ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- บรรจบ พันธุเมธา. ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, 2519.
- บุญเหลือ เพทยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร : สมาคม
 สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.
- ปรมาณูชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. สรรพสิทธิ์คำฉันท์. พิมพ์ครั้งที่ 3.
 พระนคร : หน่วยเสริมทัศนศึกษาวัดพระเชตุพน, 2511. (พิมพ์จำหน่ายในวัน
 คล้ายวันประสูติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาณูชิตชีโนรส พ.ศ. 2511).
- ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สมาคม
 สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
 ไทยวัฒนาพานิช, 2515.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493. พิมพ์ครั้งที่ 13. พระนคร : โรงพิมพ์
 การศาสนา, 2516.
- พรหม ชะมาลา. พหุমানุสรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2507.
 (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ คุณพ่อพรหม ชะมาลา ณ ฌาปนสถาน
 กองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร 7 พฤศจิกายน 2507).
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 4.
 พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2510.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. อิเหนา. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ,
 2508.
- แมน ศิวพุกษ์. สมเด็จพระสังฆราชไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร : สำนักพิมพ์
 ชรรมบรรณาการ, 2515.
- ลิลิตพระลอ. พระนคร : โรงพิมพ์ครูสภา, 2515.

วรวาทย์พิสิฐ, พระ. คู่มือกำสรวลศรีปราชญ์. พระนคร : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., 2503.

_____ . วรรณคดีไทย. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2496.

วัชร รมยะนันท์. ลิลิตและนิราศ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์แมต, 2517.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร : สมาคม
ภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, 2514.

วิภา กงกะนันท์. วรรณคดีศึกษา. พระนคร : แผนกบริการนักศึกษามหาวิทยาลัย
ศิลปากร, 2521.

ศักดิ์ศรี แยมน์คดา. "สำนวนเรียงความ." ใน การใช้ภาษา, หน้า 329-337.

พระนคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2521.

สมุทรโฆษกัจฉน์. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2522.

"สรรพสิทธิชาดก." ใน ปัญญาสาขากกฉบับหอสมุดแห่งชาติภาค 1, หน้า 720-743.

พระนคร : ศิลปাবรรณาคาร, 2499.

"สรรพสิทธิชาดก." ใน ปัญญาสาขากกภาค 10, หน้า 62. แปลและเรียบเรียงโดย

พรหม ชะมาลา. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2469. (พิมพ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุทธวิดิย์ลักษณ ทจว. ใน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงษ์ เมื่อ

ปีชวด พ.ศ. 2469).

สำนักวัดสังฆกรจะราย. "ชูชก." ใน มหาเวสสันดรชาดก, หน้า 125-177. พระนคร :

โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.

สิทธา พินิจภูวดล และ คนอื่น ๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. พระนคร :

โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง, 2515.

สุนทรภู่. พระอภัยมณี. พระนคร : ศิลปাবรรณาคาร, 2509.

เสฐียรโกเศศ. การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์. พระนคร : บรรณาคาร, 2515.

_____ . พื้นความหลัง. พระนคร : สิกนิตสยาม, 2510.

อนันต์ อวมศาสตร์ และ เนาวรัตน์ อวมศาสตร์. ลักษณะภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

บทความ

กุสุมา รัชมนิ. "นิทานปัญญาจันทรฉัตรภาษาไทย." อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร
2 (มิถุนายน - พฤศจิกายน และ ธันวาคม 2521 - พฤษภาคม 2522) : 82.

วิทยานิพนธ์

ชลกา สิริวิทย์เจริญ. "การศึกษาลิลิตตะเลงพ่ายในแนวสุนทรียศาสตร์." วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2519.

สุนันท์ ศาสตร์วาทา. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาพย์เห่." วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

สุวรรณา เกือบงไกรเพชร. "พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์."
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2513.

เอกสารอื่น ๆ

"ประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า." ราชกิจจานุเบกษา 38 (12 เมษายน
2464) : 10-12.

สัมภาษณ์

ทองน้อย แสงสินชัย, เจ้าหน้าที่แผนกงานบริการเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ.
สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2524.

Books

- Saddhātissa, H. "Pali Literature of Thailand." in Buddhist Studies in Honour of I. B. Horner. Edited by L. Cousins et al. Holland : Dheidel Publishing Co., 1974.
- Tawney, C. H., tr. "King Dharmadhvaja and His Three Very Sensitive Wives." in The Ocean of Story. vol. 7. Delhi : Motilal Banarisdass, 1968.
- Tawney, C. H., tr. "How the Prince Obtained a Wife by the Help of His Father's Minister." in The Ocean of Story. vol. 6. Delhi : Motilal Banarisdass, 1968.

Thesis

- Kusuma Raksamani. "Pravahlikā : A Type of Sanskrit Short Story, A Study of Sanskrit, Thai and Lao Texts." Master's thesis, Department of Sanskrit and Indian Studies, Graduate School, University of Toronto, 1974.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

เรื่องราวของท้าววิกรมมัททิตยกับนางติลกศรีมีปรากฏในหนังสือถาวรรัตนกร หน้า 396-407 ดร. กุสุมา รัชมณี ได้ถอดความเป็นภาษาอังกฤษไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง A Type of Sanskrit Short Story, A Study of Sanskrit, Thai and Lao Text แปลเนื้อความได้ว่า

มีพระราชพงศาวดารหนึ่ง ทรงพระนามว่าพระศรีวิกรมมัททิตย เป็นผู้เคื้อกร่อนในทุกข์ ของผู้อื่น เป็นผู้มีปรีชา (ภรรยาของผู้อื่น) เสมือนผู้รวมอุทร (เป็นพี่น้องกัน) (ครองราชสมบัติ) ในกรุงอชยนิ ครั้นหนึ่ง พระเจ้าวิกรมมัททิตยเสด็จเที่ยวไปอยู่ในพระราชฐาน ทอดพระเนตรเห็นหญิงผู้มาแล้วแต่แดนไกล นุ่งผ้าขาววิน ร่องเท้าก็ขาวสะอาด จึงมีคำรัสถามว่า เจ้ามาแต่ไหน ทูตก็ทูลสนองว่า ข้าพระองค์มาแต่เมืองกนกสาร เมื่อได้ทรงฟังคำกราบทูล ก็ทรงถามสืบไปว่า ก็ในเมืองนั้นมีสิ่งอะไรเป็นอัศจรรย์ที่เจ้าได้พบเห็น เมื่อพระองค์ตรัสแล้ว คังนั้น เขาก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์จงสดับเรื่องประหลาดอย่าง ยิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นคังนี้

ในกรุงกนกสาร พระราชาทรงพระนามว่ากนกสุนทร มีพระราชธิดาทรงนามว่า ติลกศรี ผู้เป็นมณีนี เคียงแห่งความเป็นหญิง คราวหนึ่งพระราชธิดานั้นอันพระบิดามารดา ได้ตามแลถึงเรื่องการวิวาห์ นางทูลว่าผู้ใดสามารถให้ข้าพระองค์พูดได้ 4 คราวในคืนเดียว ผู้นั้นเป็นสามีข้าพเจ้า ถ้าไม่แล้ว เขาจะต้องเป็นข้าของข้าพระองค์ ความข้อนั้นแพร่หลายไปใน ที่หังปวง ชนมากมายเป็นศนว่าบุตรแห่งพระราชอา มาตย์ เศรษฐี พอล้า คาราวาน แม่ทัพ เมื่อทราบเรื่องก็พากันมา (ทลลง) แต่ก็ไม่ชนะนางได้ ค้วยเหตุนี้เขาเหล่านั้นจึงถูกโทษ ศีรษะ หน้าตาเศร้าสร้อย มีเท้าถูกมัด (จำตรวน) แดงกายค้วยพัศตราภรณ์อยู่ในวังของ เจ้าหญิง มีหน้าที่ขนน้ามาให้เจ้าหญิง (ใช้) คังนั้นแลเป็นเรื่องราวประหลาดที่ข้าพระองค์ ได้เห็น เป็นอัศจรรย์ยิ่งในที่นั้น

เมื่อเขาเล่าจบ พระราชาจึงสั่งเขาออกไป พร้อมกับให้ทรัพย์ค้วย แล้วทรงพระ คำว่า เราจะทำทุกข์ของลูกแห่งพระราชอา ล้า เป็นต้น และจะให้นางละพศเสีย พระ ราชาทรงระลึกถึงเวตาลผู้เป็นบริวารที่เป็นเทวดา ไปสู่เมืองกนกสาร

พระราชโอรสได้ปลอมเป็นโยคีเข้าไปในเมืองนั้น เสด็จไปทรงเคาะของที่ประตูวัง (ทรงกระทำซึ่งการตีของที่ทวารวัง) พระโยคินั้น อันนางกำนัลผู้มาแล้วที่ประตูมองแล้ว กล่าวว่ แม่ทานมาที่นี้ก็เพื่อเอาขนนายของเรากระนั้นหรือ จึงเข้าไปกราบทูลบรรยาย ลักษณะพระโยคีแก่นายหญิง นางจึงให้เรียกพระโยคีเข้าไปข้างในที่ประทับของนางอันสว่างไสวด้วยประทีป พระโยคินั่งแล้วบนอาสนะ ประารภ (เริ่ม) ที่จะตรัสกะนางผู้ถามด้วยเครื่อง ตกแต่งทั้งปวง ผู้ประทับบนอาสนะ (เริ่มที่จะทำการให้นางพูดให้ได้) ว่า แน่ดวงประทีป นางนี้เป็นผู้แข็งราวกะหิน ไม่ทำเสียงแม่เสียงฮิม คังนั้นหากว่าท่านให้เสียงฮิม เมื่อนั้นเราจะเล่าเรื่องราวให้ฟัง ครั้นกล่าวแล้วเวตาลผู้อยู่ในประทีปก็รับคำ พระราชาจึงเล่าเรื่องราวดังนี้

นิทานเรื่องที่ ๑

ในหมู่บ้านกลาสะ มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ นารายณ์ ได้ไปบ้านพ่อตาสิ้น ๗ คราว เพื่อนำภรรยาชื่อ กมลา (กลับกลับบ้านตน) แต่นางก็ไม่ได้อกลับมา (พร้อมเขา) ในคราวที่ ๘ เขาผู้นั้นพร้อมด้วยสหายชื่อ เกศวะ เดินทางไปเพื่อนำนางมา ครั้นมาตามทางถึงที่แสงบุญชื่อว่า มฤตบุญชัย พราหมณ์ก็กล่าวที่เบื้องหน้าพระมเหศวร (พระศิวะ) ว่า ข้าแต่พระหากข้าพระองค์นำภรรยากลับมาได้ในคราวนี้ จะกระทำกมลบูชาแก่พระองค์ ครั้นกล่าวแล้วก็ไปนำนางกลับมาได้ เมื่อมาถึงหน้าเทวสถาน พราหมณ์ก็กล่าวกะสหายว่า ข้าพเจ้าบูชาพระมหาเทพแล้วจะกลับมา ท่านพึงคอยอยู่ ณ ที่นี้ เมื่อกล่าวแล้วก็เข้าไปภายใน กระทำบูชาแก่พระมเหศวรด้วยกมลคือ เคียร (ใช้หัวแพนคอกบัวบูชา) ของตน อันคนตัดไม้ขาดด้วยดาบ เขาก็ล้มลงตายตรงที่นั้น เกศวะ สหายของเขาเห็นว่าเนินช้าอยู่จึงเข้าไปคู้ข้างใน เมื่อเห็นเช่นนั้นก็คิดว่า ถ้าเราพานางไปสู่เรือน ก็จักเกิดข้อครหา (เพราะคนจะกล่าวว่) เขาเป็นมิตรทรยศลามก มาเพื่อนเสียด้วยความต้องการที่จะยิดภรรยา ก็ล้มลงตายด้วยอาการอย่างเดียวกัน (คือบันคอตัวเองตายตามเพื่อน) ณ ที่นั้น

เมื่อเห็นคนทั้งสองเข้าไปข้างในเนินช้าอยู่ นางก็เกิดความหวาดกลัว จึงเข้าไปข้างในเห็นความเป็นไปที่เกิดขึ้นกับเขาทั้งสอง ก็คิดว่า ถ้าหากเราจะกลับไปสูบ้านพ่อตัวหรือบ้านของบิดาคนเดียว ก็จะพินิจข้อครหาว่า ทั้งสามีและสหายของสามีถูกนางผู้ชั่วร้ายฆ่าเสียแล้ว ulyากระนั้นเลย เราควรทำตามอย่างเขาทั้งสอง พระฤๅเทศพระโคปปรากฏ

พระองค์ขณะที่นางกำลังจะลงคานนั้นก็กระซิบว่า เราไม่อาจจะรับบาปในการฆาตกรรมได้ ทรงนำไปซึ่งคาน (ทรงดึงคานออก) (นางกล่าวว่า) ประโยชน์อะไรของข้าพระองค์ผู้ถูกครหาควายสามีตาย ถ้าหากพระองค์ขบเข้างสองให้พิน ชีวิตของข้าพระองค์ก็คงไม่เป็นโดยประการอื่น (คงไม่ตองตาย) เมื่อพระมเหศวรทรงทราบความในใจของนาง พระสมณภูมิก็คำนึงจึงตรัสว่า เขาผู้นั้นเจ้าประพรมควายนำสรองของเราจะกลับมีชีวิต นางได้ฟังดังนั้นก็ประพรมเขาทั้งสอง (แต่) สืบสืบเสาะเสาะสืบรื้อ

และดวงประทีป ตั้งแต่นั้น เขาทั้งสองก็ทะเลาะกันว่านางจะเป็นภรรยาของใคร ครั้นเมื่อเวลาอันพระโยคีถามแล้ว ดอญคำอันเวทาคูผู้สถิตในประทีปตอบแล้ว เมื่อจะยังให้นางพูดว่า (นางควรเป็น) ภรรยาของผู้มีหน้าเป็นสามี เมื่อเจ้าหญิงได้ฟังคำตอบอันไม่ถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง เลยลืมนความตั้งใจเพราะความโกรธ ตรัสออกมาควายเสียงดังว่า เฮย ไอ้ประทีปชั่ว อยากกล่าวคำมูสา พระโยคีจึงลั่นฆ้องเป็นสัญญาณว่า พระราชกัญญาได้ตรัสเป็นครั้งแรก ประทีปจึงกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่แห่งโยคี ก็นางนี้จะเป็ภรรยาของใคร ครั้นพระโยคีกล่าวว่า นางควรเป็นภรรยาของผู้มีหน้าเป็นสหาย ประทีปก็ถามซ้ำว่า เหตุไรโยคีตอบว่า เพราะในการแต่งงาน เขาต้องให้มือขวาแก่เจ้าสาว มือขวาเป็นส่วนของตัว (ที่ไม่เกี่ยวกับหัว)

เจ้าหญิงจึงคิดว่า เราถูกพระโยคีทำให้พูดแล้วครั้งหนึ่ง ยังเหลืออีก 3 ครั้ง ดังนั้นนางจึงนั่งอยู่ เพราะความคิดดังกล่าว เรื่องที่ 1 จบลงด้วยประการฉะนี้

นิทานเรื่องที่ 2

ลำดับนั้น พระโยคีกล่าวกะตุมหุของนาง เหมือนดังที่ใดกล่าวกับประทีปตอนต้น เล่านิทานอีกเรื่องหนึ่งดังนี้

ในนครชนรต เศรษฐีคนหนึ่งชื่อพลพิต มีลูกสาวชื่อทวิขารูปดี นิดา มารดา พี่ชาย และนางของนางต่างก็ยกนางให้แก่ผู้ชายแต่ละคน (โดยไม่รู้จักกัน) เมื่อนางได้เห็นคนทั้ง 4 ผู้จะมาเพื่อการวิวาห์วิวาทกัน ก็คิดว่า นี้ได้เกิดทะเลาะกันใหญ่เพราะเรา นางจึงเดินเข้ากองไฟทั้งแปด กลายเป็นภัสสมชูลีไป ในตอนนั้น ผู้มาเลือกคนแรก เขาสูกองไฟพร้อมนางคนที่สองสร้างภักุอยู่ในสุสานที่นางเผาตัวนั้น คนที่ 3 ถู้อวัตรภิกขาจาร เมื่อขอมาได้ก็เผา

ไปไหนาง เหลือไว้กินส่วนหนึ่ง คนที่ 4 ถือเอาธัญของนางไปสู่แม่น้ำคงคา ในการเดินทาง ได้เข้าไปเมืองมหานันทิเพื่ออาหาร ไปสู่เรือนของมานทัตตะเศรษฐี ภรรยาเศรษฐีชื่อภคินี เมื่อจะให้ทาน ลูกเกิดร้องขึ้น เป็นเหตุชักขวางจึงโยนลูกเข้ากองไฟไปโดยแรง ชายนั้นเมื่อจะรับอาหารก็กล่าวว่า ข้าแต่นาง ลูกของท่านตายเพราะเรา เราไม่อาจรับอาหารนี้ได้ เมื่อปฏิเสธแล้วก็กลับไป นางจึงเอาน้ำอมฤตประพรมลูก แล้วเริ่มให้รักษาแก่เขาอีก เขาจึงกล่าวว่า ขอท่านจงให้ส่วนของน้ำอมฤตแก่เรา เมื่อใครรับแล้ว ก็ไปสู่ที่หนึ่ง ขุนชีวิตนางผู้เป็นที่รักขึ้นมา

ลำดับนั้น ขุนหนูเอ๋ย เมื่อนางกลับมีชีวิต ชายทั้ง 4 ก็เกิดทะเลาะกันอีกว่า ใครจะได้นางเป็นภรรยา เวกาลผู้สติอยู่ในคัมภีร์จึงตอบไปควยหวังจะให้นางพูดว่า นางควรเป็นภรรยาของผู้ให้ชีวิต ครั้นพระราชบุตรโคบาลินขอความที่ไม่ถูกต้อง ก็เกิดความขัดเคืองล้มค่าปฏิญญาของตน กล่าวออกไปควยเสียงอันดังว่า เจ้าขุนหนู เจ้าอยากกล่าวคำมุสา พระโยคีจึงให้ลั่นของว่า เจ้าหญิงโคตรัสเป็นคำรบ 2 เวกาลจึงถามพระโยคีว่า นางควรเป็นภรรยาของใคร และเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างไร เมื่อโคบาลินตั้งนั้น พระโยคีจึงตอบว่า ผู้ให้น้ำอมฤตให้ชีวิตเป็นบิดา ผู้ที่เข้ากองไฟพร้อมนางเป็นพี่ชาย ผู้รักษาที่ตายควรเป็นทาส ผู้ให้โภชนะเสื่อผ้า เป็นคน ตามส่วนแบ่งที่ขอมาได้เป็นสามี เพราะการให้ยามอนเครื่องแต่งกาย อาหารเป็นคน เป็นหน้าที่ของสามี

เจ้าหญิงคำริว่า เขาถูกพระโยคีทำให้พูดเป็นคำรบ 2 ยังเหลืออีก 2 ครั้ง จึงถือความเป็นผู้เจียมอย่างยิ่ง ประทับอยู่ เรื่องที่ 2 จบด้วยประการฉะนี้

นิทานเรื่องที่ 3

ลำดับนั้น พระโยคีได้กล่าวกะสร้อยพระศอของนางเหมือนดังที่กล่าวกะประทีปนั้น เล่าเรื่องที่ 3 สืบไปดังนี้

ในนครนรสาร มีพระราชานามว่านรपालะ ซึ่งทรงมีโอรสทรงพระนามว่า ปุณยपालะ พระโอรสมีสหายสี่คน คือ พุทฺธสาระเป็นบุตรบุโรหิต คุณสาระเป็นผู้เป็นบุตรช่างไม้ ภูปสาระเป็นบุตรช่างทอง ฆนสาระเป็นบุตรช่างทอง คราวหนึ่งพระราชบุตรทั้งสองออกไปนอกบ้านเมืองตามคำสั่งของพระบิดา บรรดาสหายเมื่อถูกถามก็กราบทูลว่า เราเป็นเสมือนเงาของ

ตัวท่าน ไม่อาจจะทิ้งท่านได้ ดังนั้นแล้ว ก็พากันออกไปจากบ้านเมือง บรรรูดวงทิพย์แห่งหนึ่ง พระราชาบุตรได้บรรทมทั้ง 4 ยาม (ฝ่ายสหายพลัดกันเผ่ายาม) ในยามต้น คุณสวาระและนางงามขึ้นจากแกนจันทน์ท่อนหนึ่ง นางนั้นมีร่างกายอันงาม นำขึ้นชมราวกับนางฟ้า เสร็จแล้วก็ไปนอน ในยามที่ 2 รูปสวาระตื่นก็ไต่พันกายนางควยผ่าวอนตามควรแก่ส่วนบนและส่วนล่าง เสร็จแล้วก็ไปนอน ในยามที่ 3 รูปสวาระตื่นขึ้น ในขณะที่ไต่ตกแต่งนางควยเครื่องประดับ มีเพชร พลอย และทอง เป็นต้น แล้วก็หลับไป ในยามที่ 4 พุทธสวาระตื่นขึ้น ไต่รวมนต์ของ พระอัญศุมาลินผู้ภักดิ์ ให้นางมีชีวิตขึ้น ก็พอดีเป็นเวลาเช้า

ณะ สายสร้อย เมื่อเขาทั้งหลายเห็นนางก็เกิดทะเลาะกันว่า นางควรเป็นภรรยาของใคร เพื่อจะได้นาง จึงพากันไปรายงานขุนยปลาละ (ให้เป็นผู้ตัดสิน) ถึงการกระทำว่า นางควรเป็นภรรยาของใคร เวตาลซึ่งอยู่ในสายสร้อยก็ตอบเพื่อให้นางพูดว่า นางควรเป็นภรรยาของผู้ให้ชีวิต พระราชาบิดาเมื่อได้สดับคำตอบที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่งก็เกิดความโกรธอย่างมากจนลืมความตั้งใจ (ที่จะไม่พูด) ของตนเสียสิ้น ครั้นออกมาควยเสียงอันดังว่า เจ้าสายสร้อยโง่ จงอย่ากล่าวมูสา พระโยคีก็ให้ลั่นฆ้องเป็นสัญญาณว่านางครัสเป็นคำรบ 3 เวตาลจึงถามว่า ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ในหมู่โยคี ถ้าเช่นนั้นนางควรเป็นภรรยาใคร เมื่อได้ยินดังนั้น โยคีจึงตอบว่า ผู้ให้ชีวิตเป็นบิดา ผู้สลักเบนมารดา ผู้ให้เครื่องประดับเป็นน้า ผู้ให้เสื้อผ้าเป็นสามีเพราะสามีนั่นเองเป็นผู้แต่งกายให้ภรรยาเมื่อนางเปลือย เจ้าหญิงจึงคิดว่า เราถูกโยคีนี้ทำให้พูดเป็นคำรบ 3 ยังอยู่อีกครั้งเดียว จึงเป็นผู้มีความเจ็บเป็นสิ่งสูงสุด (มุ่งมันที่จะไม่พูด) เรื่องที่ 3 จบลงควยประการนี้

นิทานเรื่องที่ 4

ลำดับนั้น พระโยคีกล่าวกะเลื้อ (ชั้นใน) เหมือนคังหนหลัง เล่านิทานเรื่องที่ 4 ว่าดังนี้

ในเมืองทริจันทรปุระ มีพระราชานชื่อ ทริเสนะ วันหนึ่งพราหมณ์ชื่อ ศังการะ ถูกจับควยขอหาเป็นโจร ถูกพิพากษาถึงชีวิต พราหมณ์อีกรายพูดว่า ข้าแต่พระผู้เป็นจอมคน ตามคัมภีร์ศรุติ (พระเวท) กล่าวว่า ผู้ตายไปเมื่อยังเป็นกุมาร (ไม่ได้แต่งงาน) ย่อมไม่ไปสู่คติโลกสวรรค์ ดังนั้นขอพระองค์จงนำรศน 5 เม็ดที่ซ่อนอยู่ที่แขงของข้าพระองค์แล้ว แต่งงาน

ข้าพระองค์กับบุตรของพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง แล้วจึงให้มาข้าพระองค์เกิด พระราชาทรงจัดให้แต่งงานกับบุตรพราหมณ์ชื่อ ปริยมตี โดยให้รัตน 5 เม็ดแก่พราหมณ์ผู้นั้น แล้วก็ประหารเขาเสีย

ลำดับนั้น นางปริยมตี เมื่อสามีตาย ก็ประพฤติก้าว มีลูกเกิดจากบุรุษผู้เป็นชายชู้หนึ่ง จึงนำเด็กไปทิ้งนอกกำแพงเมือง วางแหวนที่มีชื่อตนเองไว้ ตอนนั้น นายกุมภการชื่อธรรมะได้มาพบเด็ก จึงนำไปเลี้ยงไว้ ชายผู้นี้เมื่อโตขึ้นมีรูปร่าง เวลาเย็นวันหนึ่งไปยืนอยู่ใกล้บ่อนหินเหนียว พระเจ้าหริเสนะได้ทอดพระเนตร เห็นก็ทรงพระดำริว่า เด็กผู้ไม่มีทรัพย์นี้จะเป็นลูกเรา พระองค์ทรงพาเขามาให้พระราชินี เมื่อพระราชินีสิ้นพระชนม์ เขาก็ได้เป็นพระราชินี สรรพสิ่ง ในกาลนั้น พระเจ้าสรรณสิงห์ไปสู่วังคองคา เพื่อทำบุญอุทิศให้แก่ผู้เป็นบิดา ในโอกาสเทศกาลศรียา ด้วยความศรัทธาของสถานพื้นนั้น มีมือ 4 มือ ยืนมารับก่อนข้าพเจ้าที่อุทิศนั้น พระราชาทรงสังเกตเห็นเรื่องอัศจรรย์นี้ ทรงประหลาดพระทัย ตรัสหาความจริงกับพระราชินีซึ่งได้ทรงสาบานแล้ว เล่าความจริงให้ฟัง พระราชาทรงจำเรื่องบ่อนหินเหนียวได้ จึงให้ไปตามนางกุมภการมา เพราะนายกุมภการได้ตายไปแล้ว นางเมื่อถูกถามได้พูดความจริง พร้อมกับถวายแหวนที่มีชื่อนั้น พระองค์จึงได้พบมูลเหตุของเรื่องราวด้วยชื่อบนแหวนได้ทรงไปตามความจริงแล้ว จึงเสด็จไปริมฝั่งคองคา อธิษฐานว่าบิดาข้าพเจ้ามีถึง 4 คน ถ้าแม่ผู้ใดสมควรจะเป็นบิดาของข้าพเจ้า ก็ขอให้ทรงก่อนข้าพเจ้าไว้ได้

ณะ เลื้อ มือของใครในจำนวน 4 มือจะเป็นผู้ควรแก่ก่อนข้าพเจ้า เมื่อตรัสดังนี้ เวตาลผู้สิงอยู่ในเสื้อก็แก้มองตอบเพื่อจะให้นางพูด ก็ทูลพระโยคีว่า มือของชายชู้ควรได้ก่อนข้าพเจ้า เพราะเป็นตนกำเนิดของเขา เมื่อทรงได้ยินคำตอบที่ไม่ถูกต้อง ผิดความจริงอย่างยิ่ง ก็ทรงพระโกรธ นางก็ก้าวล่วงปฏิญาณของตนเสีย ตรัสอย่างคั่งว่า เจ้าเสื้อเล่าอย่าพูดมูสา พระโยคีก็ให้สิ้นของเป็นสัญญาว่าพระราชบุตรได้ตรัสเป็นคำรบ 4 เวตาลทูลความพระโยคีว่า ข้าแต่พระจอมโยคี มือของใครควรได้ก่อนข้าพเจ้า พระโยคีตอบว่า ข้าแต่พระผู้ครองนครเขตขันธ์ (ไม่ทราบเหตุไรจึงกล่าวเช่นนี้ น่าจะเป็นกล่าวกับเสื้อมากกว่า) มือของพราหมณ์ผู้เป็นโจรควรได้ เพราะเป็นตนเหตุให้นางประพฤติก้าวเช่นนั้น เมื่อเขาตายแล้ว เรื่องที่ 4 จบลงด้วยประการฉะนี้

ลำดับนั้นครั้นพระอาทิตย์ส่องสว่างแล้ว เจ้าหญิงจึงตรัสว่า ข้าพเจ้าเป็นทาส

ของท่าน ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านเป็นนายของข้าพเจ้า ครั้นนางกล่าวอยู่ พระบิดาของนางได้มาถึงที่นั่น เป็นผู้ทราบดีเรื่องราวแล้ว ทรงถวายบังคมพระโยคี ยืนอยู่ตรงที่นั่น พระวิกรมมาทิตยก็ทรงแสดงพระองค์ให้ปรากฏ ทรงแจ้งเหตุตามเป็นจริง แล้วให้ปล่อยบุตรทั้งหลายมีโอรสพระราช เป็นคน ใหญ่กลับบ้านเมือง แล้วเสด็จกลับพระบุรีพร้อมด้วยเจ้าหญิงผู้ยังไม่แต่งงาน เมื่อเสด็จถึงหลังกำแพงได้สลับเสียงคนกำลังพูดกับจิตรกร ผู้กำลังแสดงศิลปะทางจิตรกรรมวาดภาพในราชสภาว่าท่านกระทำอหังการในความรู้ทางจิตรกรรม (อวดวิชา) เพราะอะไร ท่านคิดว่าพระราชเป็นผู้ที่ท่านจะทำให้หันเหด้วยภาพนี้ จนทรงประทานเจ้าหญิงผู้ไม่ยอมตรัสที่ทรงพามาวันนี้หรือ เมื่อทรงได้ยินดังนั้น ด้วยความที่ทรงเป็นผู้ที่มีความเมตตาอยู่เป็นอารมณ์ ได้พระราชทานนางแก่จิตรกร แล้วยกจิตรกรนั้นเป็นข้าราชการชั้นสูงในประเทศนั้น

นี่เป็นเรื่องแสดงการบำเพ็ญทานของพระวิกรมมาทิตย¹

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹อาจารย์ประพนธ์ อัครวิรุฬหการ, กรุณาถอดความเป็นภาษาไทย.

ภาคผนวก ข

ประวัติและผลงานผู้แปลสรรพสิทธิชาดกและผู้แต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์

ประวัติและผลงานผู้แปลสรรพสิทธิชาดก¹

ผู้แปลสรรพสิทธิชาดกคือ นายพรหม ชะมาลา เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายคลี และนางหมั้น ชะมาลา เกิดเมื่อวันศุกร์ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 ปีมะเส็ง ตรีศก จุลศักราช 1243 ตรงกับวันที่ 27 มกราคม พุทธศักราช 2424 มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 5 คน ชาย 3 คน หญิง 2 คน นายพรหมกำพร้าพ่อตั้งแต่อายุ 2 ขวบ แม่จึงเป็นผู้เลี้ยงดูอบรม จนอายุประมาณ 9-10 ปี จึงได้ไปอยู่กับพระภิกษุมณีที่วัดสาธุการามเพื่อศึกษาหนังสือไทย ต่อมาพระภิกษุมณีลาสิกขาบท จึงต้องย้ายมาอยู่กับพระภิกษุโพและพระภิกษุสุทธิ ซึ่งเป็นญาติจนพ้ออ่านออกเขียนได้ เมื่อนายพรหม อายุประมาณ 15-16 ปี ก็ได้มาอยู่กับพระภิกษุคำมีหัดเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มหาพน แต่ก็ไม่คึก เมื่ออายุครบอุปสมบท แม่จึงนำมาฝากหัดชานนากับพระครูวิริยะสารที่วัดสาธุการาม จนคล่องแคล่วจึงจัดการอุปสมบท โดยทำขวัญนาคคืนวันที่ 29 เมษายน พุทธศักราช 2445 มีพระครูสิงหนณี (สวน) เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพุทธไสยาสน์ (ทิต) เจ้าอาวาสวัดพระนอนจักรสีห์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระปลัด (คำ) เจ้าอาวาสวัดม่วงเป็นพระอนุศาสน์จารย์ เมื่อบวชแล้วพระภิกษุพรหม (ฉายา พรหมโชติ) ได้มาอยู่ในสำนักของพระครูวิริยะสาร ในพรรษาแรกต้องหัดท่องสวดมนต์ตั้งแต่บท อวิชชา เจ็ดตำนาน ภาพคน สามภาพ คีรีมานนท์ อีสิตลีส ฆัมมจักร มหาสมัยสูตร อนันต์ อาทิต มหาสติปัญญา และพระปาฏิโมกข์ นอกจากนี้ยังหัดเทศน์มหาพนพร้อมกันไปด้วย ขณะอยู่ที่วัดสาธุการาม พระภิกษุพรหมได้ช่วยพระครูวิริยะสารปฏิสังขรณ์วัดตลอดจนงานสร้างพระอุโบสถ ต่อมาอายุราว 26 พรรษา พระภิกษุพรหมได้เดินทางพร้อมกับพระมงคลทิพนี (พระธรรมวิหารีเถระ วัดพระเชตุพนฯ) มากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พุทธศักราช

¹ เก็บความจาก พรหม ชะมาลา, พรหมานุสรณ์ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาบุญราชวิทยาลัย, 2507), หน้า 1-34. (หนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ คุณพ่อพรหม ชะมาลา ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร 7 พฤศจิกายน 2507).

2499 ในปีแรกที่เข้ามาอยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ พระภิกษุพรหมได้เริ่มเรียนมูลกัจจายน์ เป็นเวลาประมาณปีครึ่ง นอกจากนี้ยังเรียนคัมภีร์พระธรรมบท คัมภีร์มงคลกถาปิณี และพระปริยัติธรรม

พระภิกษุพรหมต้องสูญเสียโยมมารดาเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พุทธศักราช 2452 จึงได้เดินทางกลับสิงหนบุรี เมื่อจัดการพิธีศพโยมมารดาเรียบร้อยแล้ว ก็รีบกลับวัดพระเชตุพนฯ เพราะใกล้วันเข้าพรรษา พอลอกพรรษาพระมงคลทิพมุนี ก็เสนอชื่อพระภิกษุพรหมเข้าบัญชีแปลพระปริยัติธรรมที่สนามหลวง แต่พระภิกษุพรหมกลับหนีไปบ้านนอก ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร การสอบในสนามหลวงจึงงด หลังจากนั้นไม่กี่วันพระภิกษุพรหมก็ได้รับลิขิตของพระวิสุทธวิโสภณแจ้งว่า ทางกรมได้นิมนต์ท่านไปเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาราชพาราม และท่านได้ขอพระภิกษุพรหมไปอยู่วัดมหาราชพารามด้วย พระภิกษุพรหมจึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ อยู่ที่วัดมหาราชพาราม ในปีพุทธศักราช 2454 พระภิกษุพรหมสอบพระปริยัติธรรมได้เป็นเปรียญ 3 ประโยค และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมที่โรงเรียนประจำวัดนี้ตั้งแต่นั้นมา

พระภิกษุพรหมได้ลาสิกขาบท เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน พุทธศักราช 2463 รวมเวลาที่อยู่ในเพศสมณะ 18 พรรษา กล่าวคือ อยู่ที่วัดสาธุการาม จังหวัดสิงหนบุรี 4 พรรษา อยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ 4 พรรษา และอยู่ที่วัดมหาราชพาราม 10 พรรษา หลังจากลาสิกขาบท นายพรหมได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในตำแหน่งเจ้าหน้าที่สรรพทรัพย์ ทอพระสมุคแห่งชาติ ต่อมาได้ย้ายไปอยู่หอสมุดวชิรญาณเป็นเจ้าหน้าที่สรรพตำรา รองบรรณารักษ์ และเจ้าหน้าที่แผนกวรรณคดีสมุคไทยตามลำดับ เมื่อครบเกษียณอายุ นายพรหมจึงได้ออกมาค้าขายส่วนตัว เป็นหมอแผนโบราณและขายเครื่องใช้จักสานต่าง ๆ นายพรหมล้มป่วยเป็นโรคมะเร็งในปอดต้องรักษาตัวที่วชิระพยาบาล และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พุทธศักราช 2507 รวมอายุได้ 83 ปี

ผลงานของนายพรหม ชะมาลา

มงคลสูตรคำกลอน	แต่งเมื่อคราวอุปสมบท โคลงถอดมาจากพระคาถาใน
	มงคลสูตรอันเป็นธรรมะที่แสดงมงคลอย่างสูงสำหรับชีวิต
โคลงธรรมะเบ็ดเตล็ด	เป็นโคลงที่แสดงหลักแห่งการปฏิบัติและหลักธรรมอันเป็นข้อคิด
สรรพสิทธิชาดก	แปลเป็นร้อยแก้วจากภาษาบาลีอักษรขอม

ประวัติและผลงานผู้แต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์

กวีผู้แต่งสรรพสิทธิ์คำฉันท์คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระองค์มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าवासกรี ประสูติ ณ วันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น 5 ค่ำ ปีมะจูดศักราช 1152 ตรงกับวันที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2333 เป็นพระเจ้าลูกเธอ องค์ที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาจ้อย พระสนมโท บุตรีพระยาราชเทย ซึ่งต่อมาเจ้าจอมจ้อยได้เป็นท้าวทรงกันดาลในรัชกาลที่ 3 อันเป็นตำแหน่งผู้รักษาพระคลังใน

เมื่อพระชนมายุได้ 12 พรรษา พระองค์ทรงบรรพชาเป็นสามเณร คือเป็นทางนาค เมื่อกรมพระราชวังหลังผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 8 ปีมะจูด พุทธศักราช 2345 ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และได้ทรงศึกษาอยู่ในสำนักวัดพระเชตุพนฯ โดยเป็นศิษย์ของสมเด็จพระวันรัต (หรือสมเด็จพระพนรัตน์)¹ ผู้เป็นอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสได้ทรงศึกษาทั้งหนังสือไทย ขอม และมคธ โบราณคดี และวิชาเลขยันต์จากสมเด็จพระวันรัตองค์นี้ พระองค์ทรงประกอบด้วยพระวิริยะ อุตสาหะ พระสติปัญญาปรีชาสามารถ จึงทรงแตกฉานทั้งทางคฤหัสถ์ โลก คฤหัสถ์ธรรม เป็นรัตนกวี

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงประวัติ สมเด็จพระวันรัตไว้ในหนังสือเรื่อง พระราชประวัติ บานแผ่นหน้า 7 ว่า พระพิมลธรรม เมื่อครั้งกรุงธนบุรี เป็นพระราชาคณะที่พระธรรมเจดีย์ครองวัดนาค เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้เมืองสวางคบุรี ได้โปรดให้ขึ้นไปจัดการสงฆ์ที่เมืองพิษณุโลก แล้วได้เลื่อนเป็นที่พระพิมลธรรม มาอยู่ครองวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเวลานั้นเรียกว่า วัดโพธาราม ไม่ยอมไหว้พระเจ้ากรุงธนบุรี ถูกถอดและถูกรับพระราชอาญาเหมือนสมเด็จพระสังฆราช ถึงในรัชกาลที่ 1 โปรดให้เป็นที่พระพิมลธรรมตามเดิม ภายหลังได้เลื่อนเป็นที่พระวันรัต เป็นพระอาจารย์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส มาถึงมรณภาพในต้นรัชกาลที่ 2

ของชาติ ดังที่พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ (กมล โกวิท)¹ กล่าวไว้ใน หนังสืองานนักขัตฤกษ์ประจำปี 2503 ว่า

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงศึกษาเล่าเรียนหนังสือไทย ขอม และภาษาบาลี ตลอดทั้งวิธีลงเลขยันต์ในสำนักสมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน สมเด็จพระวันรัตองค์นี้เป็นผู้เชี่ยวชาญทางอักษรสมัย และพระเวทมนต์ยิ่งนัก โดยเฉพาะภาษามคธบาลินั้น มีความรู้แตกฉานมาก ไฉนพจนานุกรมเป็นภาษามคธไว้ 3 เรื่อง 1. สังคีตยวงศ์ 2. จุลยพจนการววงศ์ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา 3. มหาพจนการววงศ์ พงศาวดารมอญราชธานีราช เล่ากันว่า ตำรับตำราพิชัยสงครามและคัมภีร์ต่าง ๆ สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอยู่กับสมเด็จพระวันรัตวัดป่าแก้วก็ตกมาอยู่ที่วัดพระเชตุพนนี้ด้วย ฉะนั้น สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งทรงประกอบถวายพระสติปัญญาและปฏิภาณเฉียบแหลม จึงทรงศึกษาไต่แตกฉานทั้งทางคฤหัสถ์ธรรม²

ในระหว่างที่ทรงบรรพชาเป็นสามเณรในรัชกาลที่ 1 นั้น มีพระประวัติกล่าวว่า พระองค์เคยเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี คราวเดียวกับพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ ซึ่งทรงผนวชเป็นภิกษุในตอนนั้น สุนทรภู่ซึ่งเป็นมหาดเล็กอยู่ในพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ขณะนั้นได้ติดตามเสด็จขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาทด้วย

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงเป็นสามเณรอยู่วัดพระเชตุพนฯ จนสิ้นรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จสวรรคต ณ วันพฤหัสบดี เดือน 9 แรม 13 ค่ำ ตรงกับวันที่ 7 กันยายน ปีมะเส็ง พุทธศักราช 2352 ขณะนั้นกรมสมเด็จพระ

¹ปัจจุบันเป็นพระราชาคณะชั้นเทพ คือ พระเทพโสภณ

²พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ (กมล โกวิท), หนังสืองานนักขัตฤกษ์ประจำปี 2503, อ้างถึง ใน แมน ศิวฤทธิ์, สมเด็จพระสังฆราชไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พระนคร : สำนักพิมพ์ธรรมบรรณาคาร, 2515), หน้า 218-219.

ประมาณชิตชีโนรสมีพระชนมายุเพียง 19 พรรษา ยังไม่ครบพระชนมายุจะทำการอุปสมบท

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ใฝ่ผนวชเป็นพระภิกษุ เมื่อปีมะแม พุทธศักราช 2354 สมเด็จพระสังฆราช (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระวันรัต พระอาจารย์ของพระองค์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทรงได้รับพระสมณฉายาว่า สุวณฺณรังษี และเสด็จประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุพนฯ ต่อมาจนตลอดพระชนมายุ

มีเรื่องเล่าสืบกันมาว่า เมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ได้ 3 พรรษา สมเด็จพระวันรัตถึงมรณาพในพรรษา ยังไม่ทันจะได้โปรดฯ ใ้ขุ้ไคเป็นอธิบดีสงฆ์ในวัดพระเชตุพนฯ ประจวบเวลาเสด็จพระราชทานพระกฐิน พระสงฆ์ในวัดพระเชตุพนฯ จึงเตรียมจะอุปโลกันพระกฐินถวายพระราชกณะที่รองลงมา ครั้นออกพรรษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จไปพระราชทานพระกฐินถึงวัดพระเชตุพนฯ มีรับสั่งให้กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสตั้งแตงยังไม่ได้ทรงกรมเป็นผู้รับพระราชทานพระกฐิน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าในเวลาเดียวกันนั้นคงจะทรงตั้งให้เป็นพระราชกณะด้วย และทรงอธิบายต่อไปว่า ประเพณีการแต่งตั้งเจ้านายที่ผนวชอยู่ให้เป็นพระราชกณะก็เพียงเป็นแต่พระราชทานพัดแฉกเท่านั้น เช่นเดียวกับเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผนวชอยู่วัดราชาธิวาส และเสด็จเข้ามาถวายพระธรรมเทศนา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพัดแฉกและมีรับสั่งให้เป็นพระราชกณะในท่านองเดียวกัน และทรงตั้งเมื่อวันเสด็จไปพระราชทานพระกฐินนั่นเอง ขณะเดียวกันก็รับสั่งให้ครองวัดและครองกฐินในปีนั้นด้วย กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสถวายพระพรว่า ไม่ได้เตรียมทองอุปโลกัน มีรับสั่งว่าไม่เป็นไร เมื่อไม่ได้ทรงทองไว้ให้องค์อื่นว่าแทนก็ได้ จึงเลยเป็นธรรมเนียมในวัดพระเชตุพนฯ ตั้งแต่นั้นมาว่า พระราชกณะผู้จะครองกฐินไม่ต้องว่าอุปโลกันจนครบเท่าทุกวันนี้¹

กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงรับกรมครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

¹ เก็บความจาก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ประวัติบุคคลสำคัญ (พระนคร : แพร่พิทยา, 2496), หน้า 261-263.

พระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุคตชิตยวงศ์ เมื่อปีชวด จุลศักราช 1178 ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 2359 ตามข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า

กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ได้รับกรมครั้งแรก เป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุคตชิตยวงศ์ แต่จะสถาปนา เมื่อไคยั้งไม่ทราบ ปรากฏจดหมายเหตุตั้งกรมใน รัชกาลที่ 2 สองคราว คราวแรกเมื่อปีระกา จุลศักราช 1175 พุทธศักราช 2356 ตั้งหลายพระองค์มี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นคน อีก คราวหนึ่งเมื่อปีชวด จุลศักราช 1178 พุทธศักราช 2359 ปรากฏพระนามแต่กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ พระองค์เดียว ชาวเขา (สมเด็จพระบรมพระยาดำรงฯ) เขาใจว่ากรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ เห็นจะใดเป็น กรมหมื่นในคราวหลัง คือปีชวด จุลศักราช 1178 พุทธศักราช 2359 นี้¹

การที่กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ได้ทรงรับสถาปนาพระยศเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรสศรีสุคตชิตยวงศ์ และโปรดให้ดำรงตำแหน่งพระราชอาคันตุกะ นับเป็นครั้งแรกที่พระบรมวงศานุวงศ์ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชอาคันตุกะ และในช่วงนี้เอง พระองค์ได้ทรงเป็นพระอาจารย์ของเจ้านายหลายพระองค์ด้วยกัน แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์ก็ได้ทรงศึกษาอักษรวิเชียรพุทธทศวรรษและวิชาการคดีโลกต่าง ๆ ในสำนักกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ แล้ว ก็โปรดฯ ให้รวมวัดในแขวงกรุงเทพฯ เข้าด้วยกัน จัดขึ้นเป็นคณะกลาง อีกคณะหนึ่ง และโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสเป็นเจ้าคณะกลาง ทรงมีพระอำนาจจากลาววัดทั้งปวงในแขวงกรุงเทพฯ เสมอพระราชอาคันตุกะ พระอารามหลวง

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติกรมหลวง,

ที่ขึ้นคณะกลางในครั้งนั้นมีประมาณ 61 พระอาราม และในฐานะที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่ง เจ้าคณะกลาง พระองค์จึงทรงวิชันาพระราชปุจฉาร่วมกับพระราชาคณะองค์อื่น ๆ ด้วย

ในรัชกาลนี้ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงสร้างวัดชิโนรสอารามขึ้นในคลองมอญ เรื่องการสร้างวัดชิโนรสอารามนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในหนังสือประวัติบุคคลสำคัญ หน้า 265 ว่า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังทรงผนวชอยู่ ได้เคยทรงปรึกษากันว่า ถ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต และราชสมบัติตกแก่เจ้านายบางพระองค์ บางทีจะได้รับความเดือดร้อน จึงทรงพระดำริว่าควรจะสร้างวัดเล็ก ๆ ไว้ ถ้าถึงเวลาคับแค้นจะได้เสด็จออกไปอยู่ที่วัดนั้น อย่าให้เป็นทีที่กีดขวางแก่ราชการบ้านเมือง กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสจึงไปทรงสร้างวัดชิโนรสอารามขึ้นในคลองมอญ ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไปทรงสร้างวัดนอกซึ่งพระราชทานนามว่า วัดบรมนิวาส์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงลาผนวชและเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อวันที่พุธ เดือน 5 ขึ้น 1 ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช 2394 พระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระพิธีมหาสมณุตมาภิเษกที่วัดพระเชตุพนฯ ทรงเลื่อนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสฯ เป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสฯ เมื่อวันศุกร์ เดือน 9 ขึ้น 4 ค่ำ ปีกุน พุทธศักราช 2394 ดังมีข้อความตอนหนึ่งในสำเนาประกาศว่า

ส่วนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเกล้าฯ ก็เป็นพระบรมวงศ์ใหญ่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น¹ และได้ทรงผนวชรับบวชฝ่ายพระบวรพุทธศาสนามานาน ทรงพระปรีชาชาญฉลาดรอบรู้ในพุทธศาสตร์แบบอย่างโบราณราชประเพณี และในทางปฏิสนธิดารุปราศรัย และมีพระหฤทัยโอบอ้อมอารีเป็นที่สนิทเสนหาแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ทั่วไป และได้เป็นครูอาจารย์ครูฐานิยบุคคลแห่งราชตระกูลวงศ์และมหาชนเป็นอันมาก ควรที่จะเป็นประธานาธิบดี มีอิสริยยศยิ่งกว่าบรรดาคณาภิกรสงฆคามราชสี อรัญวาสี ปักข์ไต ฝ่ายเหนือทั้งปวง เมื่อบูรุษรัตนอัน

¹หมายถึงรัชกาลที่ 1

ล้าเลิศประเสริฐครั้งนี้มีอยู่ ก็มีโคกวรที่จะยกของ
พระราชอาณาองค์ใดองค์หนึ่ง แม้ถึงจะมีสติปัญญา
วิทยาคุณที่มีตระกูลเป็นอย่างอื่นใหม่มีอิสริยยศฐาน
นานศักดิ์ยิ่งกว่า จึงมีพระบรมราชโองการมาน
พระบัณฑูรสรสีหนาท คำรัสสั่งให้สถาปนาพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนชิติโนรสเป็นกรมสมเด็จพระ
พระปรมาธิบดีนชิติโนรสศรีสุคตขัตติยวงศบรมพงศาธิบดี
จักรีบรมนาถ ปฐมพันธุมหาจักรวรรดิ...
เสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชว
มหาวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพฯ มหานคร...¹

กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีนชิติโนรส มีพระชนมายุอยู่ในรัชกาลที่ 4 เพียง 2 พรรษา
พระองค์ก็สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคชรา เมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น 9 ค่ำ จตุศักราช 1215
ตรงกับวันที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2396 สิริพระชนมายุได้ 63 พรรษา กับ 4 วัน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้เชิญโกศพระศพกรมสมเด็จพระปรมา-
ธิบดีนชิติโนรสจากวัดพระเชตุพนฯ ไปประดิษฐาน ณ พระเมรุที่ท้องสนามหลวง มีมหรสพ 3 วัน
3 คืน และพระราชทานเพลิงพระศพ เมื่อเดือน 5 ขึ้น 11 ค่ำ ตรงกับวันเสาร์ที่ 8 เมษายน
พุทธศักราช 2397 เมื่อพระราชทานเพลิงพระศพแล้ว โปรดฯ ให้เชิญพระอัฐิไปประดิษฐาน
ไว้ที่พระตำหนักวาศุกรีวัดพระเชตุพนฯ พร้อมกับพระราชทานบุษบกมาลาสำหรับรองพระโกศ
และโปรดฯ ให้มีตำแหน่งพระราชอาคันตุกะฐานานุกรมรักษาพระอัฐิต่อมา ถึงเวลาเข้าพรรษา
ก็เสด็จพระราชดำเนินไปถวายพุ่มบูชาพระอัฐิทุกปี ถึงวันเสด็จพระราชดำเนินพระราชทาน
พระกรฐินที่วัดพระเชตุพนฯ ก็โปรดฯ ให้เชิญพระอัฐิไปประดิษฐานที่ในพระอุโบสถ ทรงสักการะ
บูชาแล้วทอดผ้าไตรปี โปรดฯ ให้พระราชอาคันตุกะฐานานุกรม พระอัฐิสดับปกรณ์เป็นประเพณี
ตลอดมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนกระทั่งถึงรัชกาลปัจจุบัน (คือรัชกาลที่ 9) นี้

ต่อมาถึงพุทธศักราช 2464 ในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงสถาปนา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระอัครยาจารย์

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติบุคคลสำคัญ,

ขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ไคทรงพระคำริว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมสมเด็จพระ
 พระปรมาภิไธยอินรต เป็นผู้ทรงพระเกียรติคุณทางกวีนิพนธ์ และทรงมีคุณูปการเป็นอย่างยิ่ง
 ในพระบรมพุทธศาสนาตลอดพระมาของพระองค์ จึงได้มีพระบรมราชโองการ โปรดฯ ให้
 สถาปนาขึ้นเป็น "สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาภิไธยอินรต" ภายหลังที่สิ้นพระชนม์
 แล้ว 68 ปี ดังปรากฏข้อความตอนหนึ่งในประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้าดังต่อไปนี้

...สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ-
 ยาวชิรญาณวโรรส พระอุปัชฌายจารย์ ไคทรงรับ
 มหาสมณุตมาภิเษกเป็นมหาสังฆปริณายกปธานาธิปไตย
 สงฆ มาจนกาลบัดนี้ถึง 10 พรรษาล่วงแล้ว ทรง
 มีคุณูปการในทางพุทธศาสนกิจยิ่งนัก พระองค์มี
 พระชนมายุเจริญยิ่งขึ้นล่วง 60 พรรษา ประจวบ
 อภิลักขิตสมัยครบรอบวันประสูติ ทรงบำเพ็ญพระ
 กุศลเฉลิมพระชันษาสมควรจะสถาปนาในส่วน
 สมณศักดิ์ให้ปรากฏพระเกียรติยศยิ่งขึ้น จึงทรง
 พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเปลี่ยนค่านำ
 พระนามเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ-
 ยาวชิรญาณวโรรส (มีสร้อยพระนามตามเดิม)
 เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศสืบไปชั่วกาลนาน

อนึ่ง เมื่อไคทรงสถาปนา สมเด็จพระ-
 มหาสมณเจ้าพระองค์ปัจจุบันนี้แล้ว จึงทรง
 พระราชดำริถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
 พระปรมาภิไธยอินรต กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ผู้ไคทรงรับมหา
 สมณุตมาภิเษกเป็นมหาสังฆปริณายกปธานาธิปไตยสงฆ
 มาแต่อดีตกาล ก็มีคุณูปการในทางพุทธศาสนาจิ
 ณ สมัยนั้นมาเป็นอย่างดี สมควรจะสถาปนาพระ
 สมณศักดิ์ขึ้นไว้เช่นเดียวกัน จึงทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้าฯ ให้สถาปนาเปลี่ยนค่านำ สมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ ทั้งสองพระองค์นั้น เป็นสมเด็จพระมหา
 สมณเจ้าตั้งแต่บัดนี้สืบไปควย¹

¹ราชกิจจานุเบกษา, พุทธศักราช 2464 เล่ม 38, หน้า 10-12.

พระสงฆ์ที่จะได้รับพระราชทาน สถาปนาขึ้นดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า นั้นจะต้องเป็นพระสงฆ์ที่ทรงมีพระยศเป็นพระองค์เจ้าโดยกำเนิด กับทั้งจะต้องดำรงสมณศักดิ์ เป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าอยู่แล้วและทรงพระปรีชาสามารถเป็นที่คนอีกถวาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้าที่ปรากฏมีอยู่เพียง 3 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในสมัยรัชกาลที่ 4
2. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ในสมัยรัชกาลที่ 4-5
3. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในสมัยรัชกาลที่ 6

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นเชื้อพระวงศ์พระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีสมณศักดิ์ สูงสุดในทางพุทธศาสนา คือดำรงสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส นอกจากจะทรงพระเกียรติคุณ ในทางคดีธรรมแล้ว ยังทรงสร้างพระเกียรติคุณในทางคดีโลกด้วย คือทรงได้รับยกย่องว่าเป็น รัทณกวีพระองค์หนึ่งในยุครัตนโกสินทร์ ทรงพระปรีชาสามารถในทางวรรณคดี ทั้งประเภท ร้อยแก้วและร้อยกรองยากที่จะหากวีใดเสมอ ทรงชำนาญพิเศษในคำฉันท์ โคลง ลิลิต และ ฉันท์ พระองค์ไม่ค่อยทรงนิพนธ์กลอนแปดนัก ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าสมัยของพระองค์นั้น กวี ที่เชี่ยวชาญแต่งกลอนแปดมีหลายท่าน เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และสุนทรภู่ เป็นต้น การที่จะทรงแต่งสุเป็นเรื่องยาก เช่นเดียวกับหนังสือรายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน ของพระเทพโมลี (กลิ่น) ซึ่งได้รับการยกย่องว่าแต่งได้ดีเยี่ยม พระองค์ก็มีได้ทรงแต่งแข่ง เพราะทรงเห็นว่าของเดิมมีความ ดีเด่นอยู่แล้ว อีกประการหนึ่ง กลอนแปดนั้นมักแต่งในทางสังวาสและบทละคร พระองค์จึงทรง รังเกียจ ฉะนั้นงานนิพนธ์ส่วนใหญ่ของพระองค์จึงทรงแต่งเป็น โคลง ลิลิต และฉันท์ พระองค์ ได้ทรงนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก และได้รับความนับถือยกย่องว่าเป็นกวีนิพนธ์ที่ ไพเราะและมีความสำคัญต่อวรรณคดีไทย ดังปรากฏรายชื่อต่อไปนี้

1. กฤษณาสมันต์
2. สรรพสิทธิ์คำฉันท์

3. สมุทรโฆษคำฉันท์ตอนปลาย
4. ฉันท์คัมภีร์สังเวทกล่อมข้างพัง
5. กาพย์ขับไม้กล่อมข้างพัง
6. ฉันท์มาตราพฤติ
7. ฉันท์วรรณพฤติ
8. ลิลิตทะเลพวย
9. ลิลิตกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทั้งทางสถลมารคและทางชลมารค
10. โคลงคั่นขอพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงปฏิบัติสังฆวัตรพระเชตุพนฯ
11. ร่ายทำขวัญนาค
12. เทศน์มหาชาติ 11 กัณฑ์
13. ปฐมสมโพธิกถา
14. พระราชพงศาวดาร ฉบับความสมเด็จพระปรমানุชิตชินโรส
15. พระธรรมเทศนาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
16. ตำราจักรทึบนี้ (ตำราโหราศาสตร์)
17. กลอนเพลงยาวเจ้าพระ
18. ตำราพระพุทธรูป
19. คำอฐิติ

นอกจากนี้ยังมี โคลง ฉันท์ เบ็ดเตล็ด เช่น โคลงฤาษีคักตน โคลงกลบท

เป็นต้น

ประวัติการศึกษา

นายวีรชัย บิยสุนทรวงษ์ เกิดเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2492 จังหวัด
กรุงเทพฯ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ได้รับพระราชทานปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2517 และได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2519.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย